

XXVI Интернационални научни скуп
Стратегијски менаџмент и системи подршке одлучивању у
стратегијском менаџменту

21. мај 2021, Суботица, Република Србија

Бранимир Калаш

Економски факултет у Суботици,
Универзитет у Новом Саду
Суботица, Република Србија
branimir.kalas@ef.uns.ac.rs

Јелена Андрашић

Економски факултет у Суботици,
Универзитет у Новом Саду
Суботица, Република Србија
jelena.andrasic@ef.uns.ac.rs

ЕЛАСТИЧНОСТ ПДВ ПРИХОДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ У УСЛОВИМА COVID-19 ПАНДЕМИЈЕ

Апстракт: Управљање пореским приходима представља важно питање за сваку фискалну власт, при чему њихово адекватно планирање и реализовање нарочито долази до изражаја у кризним моментима. Проблем рада је усмерен на питање ПДВ прихода и њихову еластичност у односу на економски раст. Циљ рада је указати на значај прихода по основу пореза на додату вредност који представља најиздашнији порески облик у нашој земљи. Издашност се огледа у чињеници да ПДВ приходи чине близу 30% укупних пореских прихода Републике Србије. Предмет рада обухвата мерење еластичности прихода по основу ПДВ-а у односу бруто домаћи производ у Републици Србији. Резултати анализе показују да је присутна еластичност ПДВ прихода на просечном нивоу, што подразумева да промена бруто домаћег производа утиче на осетљивост ПДВ прихода. Анализирајући 2020. годину и ефекат COVID-19 пандемије, просечна еластичност ПДВ прихода износи 5.67%, при чему је она посебно изражена у првом и другом кварталу 2020. године.

Кључне речи: порези, ПДВ приходи, еластичност

ELASTICITY OF VAT REVENUES IN THE REPUBLIC OF SERBIA IN CONDITIONS OF COVID-19 PANDEMIC

Abstract: Tax revenue management is an important issue for any fiscal authority and their adequate planning and implementing is especially evident in crisis moments. The problem of the paper is focused on the issue of VAT revenues and their elasticity in relation to economic growth. The aim of the paper is to point out the importance of VAT revenues, which is the most generous tax form in the our country. Generosity is reflected in the fact that VAT revenues are near 30% of the total tax revenues in the Republic of Serbia The subject of the paper includes measuring the elasticity VAT revenues in relation to gross domestic product in the Republic of Serbia. The results of the analysis show the presence of VAT revenues elasticity at the average level, which implies that change of the gross domestic product affects the VAT revenues sensitivity. Analyzing 2020 year and the effect of COVID-19 pandemic, the average elasticity of VAT revenues is 5.67%, with it is especially evident in the first and second quarters of 2020 year.

Key words: taxes, VAT revenues, elasticity

1. УВОД

Порески систем представља важан сегмент макроекономског оквира сваке земље. Структура пореског система мора бити креирана на начин да порески облици не доводе до дисторзивних ефеката код учесника на тржишту. Присуство пореза подразумева реализацију фискалних, али и ванфискалних циљева једне економије. Примарни циљ опорезивања подразумева прикупљање потребног нивоа прихода ради финансирања јавних расхода и покривања

јавних потреба. Имајући у виду да порески приходи чине 80-90% укупних јавних прихода, њихово адекватно планирање и прикупљање мора бити заступљено у агенди фискалних власти. У зависности од структуре пореског система, директни и индиректни порези имају израженији утицај на привредне токове. Анализирајући порески систем Републике Србије, може се закључити да индиректни порези чине већи део пореских прихода у буџету наше земље, што изискује посебан фокус на њихово дизајнирање ради остваривања позитивних импликација на економска кретања. У оквиру индиректних пореза, порез на додату вредност и акцизе чине најважније пореске облике у Републици Србији и њихова издашност нарочито долази до изражаја у кризним моментима, када је потребно обезбедити буџетску стабилност. Kalaš, Milenković, Pjanić, Milenković, Andrašić. (2017) су потврдили статистички значајан утицај прихода по основу пореза на додату вредност на економски раст Републици Србији, док директни порези попут пореза на доходак грађана и пореза на добит правних лица нису сигнификантни у посматраном периоду 2006-2015. године. Појава 19 пандемије изазвала је снажне негативне импликације на економске токове на глобалном нивоу, што је резултирало драстичним падом бруто домаћег производа већини земаља у свету. Закључавање држава, односно затварања економија у свету довело је до потпуног затварања привредних активности на самом почетку, што је изазвало смањење прихода, али истовремено и повећање расхода за здравствену заштиту (Adam, Henstridge, Lee (2020). Почетна закључавања су само одложиле епидемију, при чему је стопа зарае порасла што је поново захтевало нове рестрикције које ће допринети додатним економским поремећајима (De Villiers, Serbone, Zijl, 2020). Ти поремећаји се огледају у огромном притиску на државне буџете (Gordon, Dadyan, Rueben, 2020), јер су глобалне економске активности готово стале због тренутне пандемије и потпуног или делимичног затварања широм света (Balajee, Shekhar, Udupa, 2020). Управо, Collier, Pirlot, Vella (2020) истичу како пореска политика има важну улогу у ублажавању и решавању негативних последица насталих закључавањем економија. Последица мање економске активности подразумева и мање генерисаних прихода по основу пореза, што ствара проблем у сервисирању планираних јавних издатака. Немогућност финансирања јавних расхода изискује алтернативне изворе који се најчешће манифестују кроз додатно задуживање. Зато је питање пореске политике и дизајна пореског система изузетно важно за фискалне власти, како би се креирао стимулативни порески амбијент који ће допринети упливу капитала, како домаћег, тако и иностраног. Нарочито је важно питање пореза на додату вредност као једног од најважнијих пореза у савременој економији. Важност, односно значај овог пореза се огледа у ефикасности и неутралности у економским токовима, као и израженој издашности. У циљу јачања глобалне економије без препрека кретању добара, услуга, капитала и људи, развијене земље настоје креирати јединствене контуре глобалног ПДВ система који ће егзистирати на примени начела неутралности у односу на економски положај учесника на тржишту (Видовић, Хатица, Целетовић, 2019). Рад се састоји из три дела. У уводу су представљене основе оптималног опорезивања и ефикасност пореских облика, Након уводног дела, следи теоријско дефинисање и начин израчунавања еластичности пореза са аспекта прихода по основу пореза на додату вредност. Трећи део подразумева анализу ПДВ прихода на годишњем, кварталном и месечном нивоу са посебним фокусом на 2020. годину. У оквиру анализе осетљивости ПДВ прихода, извршено је мерење њихове еластичности у 2020. години на месечном нивоу, како би се сагледали ефекти COVID-19 пандемије на прикупљање ПДВ прихода.

2. ЕЛАСТИЧНОСТ ПОРЕЗА

Процена еластичности пореских прихода широко се користи у контексту праћења и спровођења пореске политике, а нарочито приликом анализе, предвиђања и надзора приходне стране буџета. Процес предвиђања пореских прихода базиран је на пројекцијама макроекономских прилика, као и очекиваном току прихода (Deli, Rodriguez, Illias, Varthalitis, 2018). Еластичност пореза представља значајан индикатор мерења осетљивости пореских прихода услед промена у бруто домаћем производу. Matikka (2018) одређује пореску еластичност као кључни параметер и значајан елемент у анализи ефикасности опорезивања дохотка. Мерење еластичности пореза се може квантификовати као:

$$EP = \frac{\Delta \text{ПДВ}}{\Delta \text{БДП}}$$

где су:

EP – еластичност пореза

ПДВ – приходи по основу пореза на додату вредност

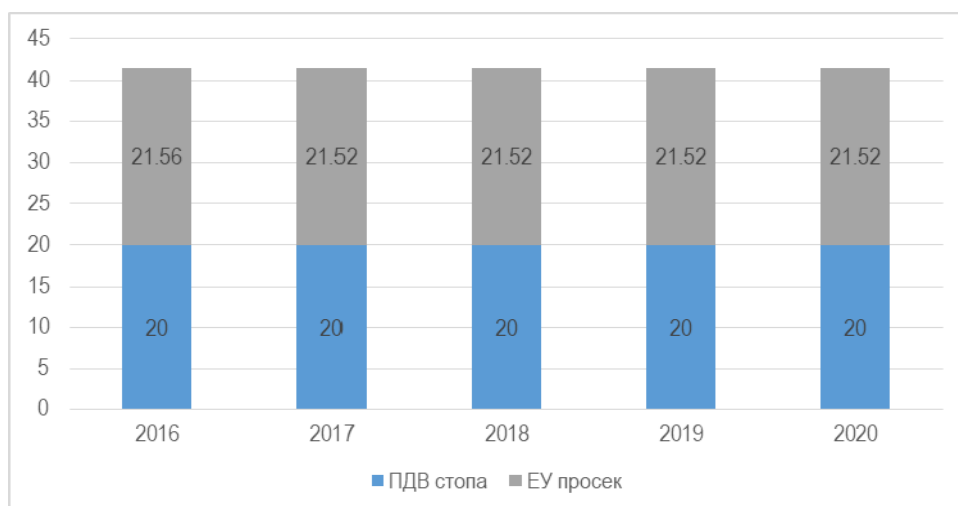
БДП – бруто домаћи производ.

У анализи су коришћени приходи по основу пореза на додату вредност који чине најиздашњи део пореских прихода који се слива у буџет Републике Србије. Варијација еластичности пореза је присутна у зависности од кретања економских циклуса, при чему је тренд пада пореских прихода интензивнији у рецесији, док је њихов

опоравак бржи у условима експанзије економије. Према ауторима Kalaš, Mirović, Andrašić (2021) пореска еластичност се може дефинисати као показатељ који одређује интензитет реакције пореских прихода у односу на процентуалну промену бруто домаћег производа. Такве процене су важне јер пружају увид у то како се порески систем суочава са економским флукуацијама, што доводи до стабилизације или дестабилизације прихода (Anderson, Shimul. 2018).

3. АНАЛИЗА ПОРЕЗА НА ДОДАТУ ВРЕДНОСТ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Порез на додату вредност је општи порез на потрошњу који се обрачунава и плаћа на испоруку добара и пружање услуга у свим фазама прометног циклуса, укључујући и увоз добара. Овај порески облик је уведен 01.01.2005. године у Републици Србији са циљем да се успостави ефикасан начин индиректног опорезивања и неутралност у спољнотрговинским трансакцијама. Такође, увођења ПДВ-а представља један од предуслова учлањења у ЕУ, што је свакако један од разлога имплементирања овог пореског облика у нашој земљи. Порез на додату вредност представља најважнији порески облик у Републици Србији са аспекта прикупљања прихода и стабилности буџета. Значајност овог пореза се огледа у чињеници да ПДВ чини 24.4% консолидованих јавних прихода у периоду јануар-децембар 2020. године. У овом сегменту рада извршена је анализа ПДВ прихода у апсолутном и релативном износу, као и њихова структура и учешће у 2020. години. Посебан акценат је стављен на анализу ПДВ прихода у 2020. години на месечном нивоу, како би се сагледао утицај COVID-19 пандемије на ниво генерисања ПДВ прихода.

Слика 1: Стопа пореза на додату вредност у Републици Србији и ЕУ
Извор: Марков, 2012 (Стил: SourcePicture)

Посматрајући стопу пореза на додату вредност у Републици Србији у последњих пет година, може се приметити константност овог пореског облика и нешто нижа стопа у односу на просек земаља Европске уније. Наиме, просечна стопа пореза на додату вредност у земљама ЕУ износи 21.53% што је за 1.53% више у односу на ПДВ стопу у Републици Србији. Након представља ПДВ стопе, потребно је анализирати идашност овог пореског облика са становишта генерисања прикупљених прихода.

Слика 2: ПДВ приходи у Републици Србији (у мил РСД)

Извор: Аутори на основу <https://www.mfin.gov.rs/vrsta-aktivnosti/bilten-javnih-finansija/>

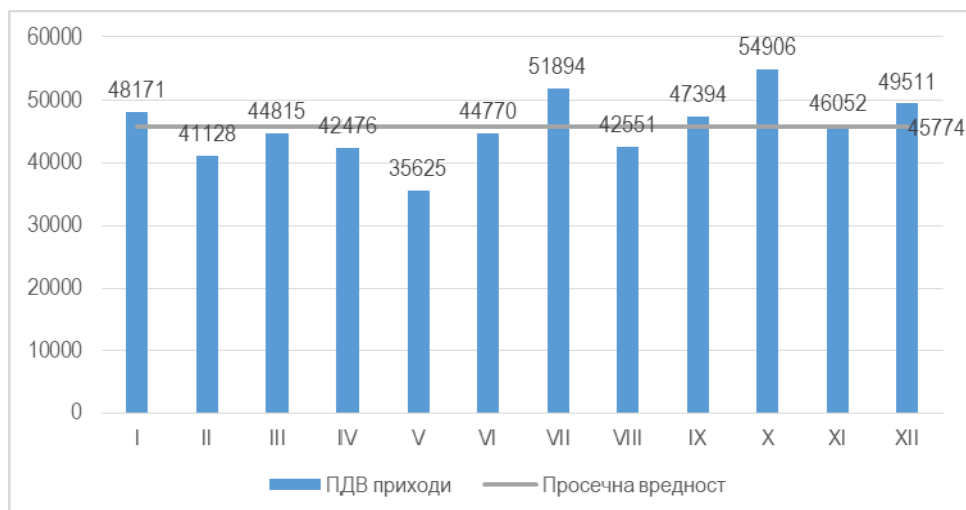
На графикону 2 је представљено кретање прихода по основу пореза на додату вредност у Републици Србији за временски период 2016-2020. године. Просечни приходи по основу прикупљеног ПДВ износе 506490 милиона динара, при чему је дошло до апсолутног раста од 95788 милиона динара од почетка до краја посматраног периода.

Слика 3: Релативно учешће ПДВ прихода у Републици Србији (% порески приходи)

Извор: Аутори на основу <https://www.mfin.gov.rs/vrsta-aktivnosti/bilten-javnih-finansija/>

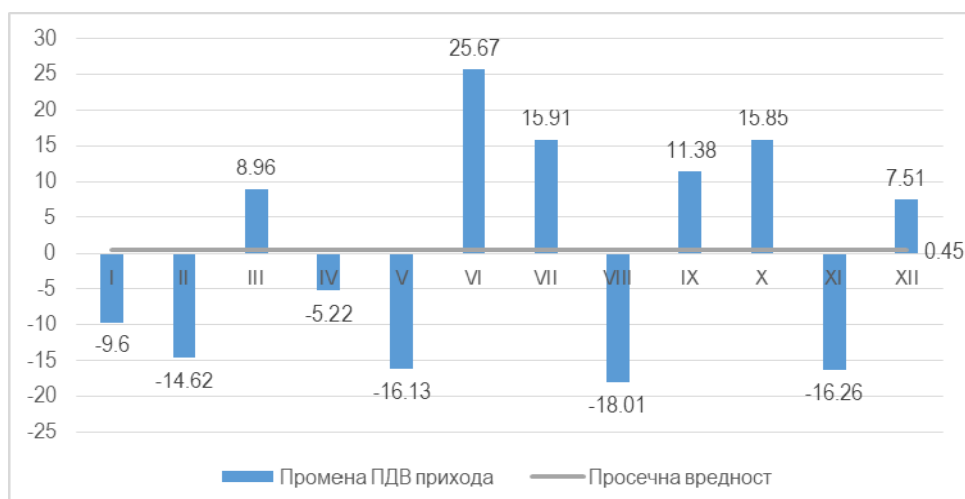
Да би се прецизније одредио значај пореза на додату вредност у буџету Републике Србије, неопходно је анализирати учешће овог пореског облика у прикупљеним пореским приходима. Приходи по основу пореза на додату вредност чине 27.83% укупних пореских прихода на просечном нивоу за дефинисани временски период 2016-2020. године. Највећи удео ПДВ у укупним пореским приходима је забележен 2016. године када су приходи по основу овог пореза чинили 28.6% пореских прихода. С друге стране, најниже учешће ПДВ прихода је евидентирано 2018. године, када су приходи износили 27.43% укупних пореских прихода. Приметан је стабилан тренд прикупљања прихода по основу пореза на додату вредност, при чему се њихова издашност огледа у чињеници да чине близу 30% пореских прихода буџета Републике Србије. Након што је утврђен значај прикупљања прихода по основу пореза на додату вредност, важно је анализирати њихово кретање под утицајем КОВИД-19 пандемије. Наредни графички прикази манифестују апсолутни и релативни тренд ПДВ прихода у 2020. години на месечном нивоу.

Слика 4: Апсолутни тренд ПДВ прихода у 2020. години (месечни ниво)

Извор: Аутори на основу <https://www.mfin.gov.rs/vrsta-aktivnosti/bilten-javnih-finansija/>

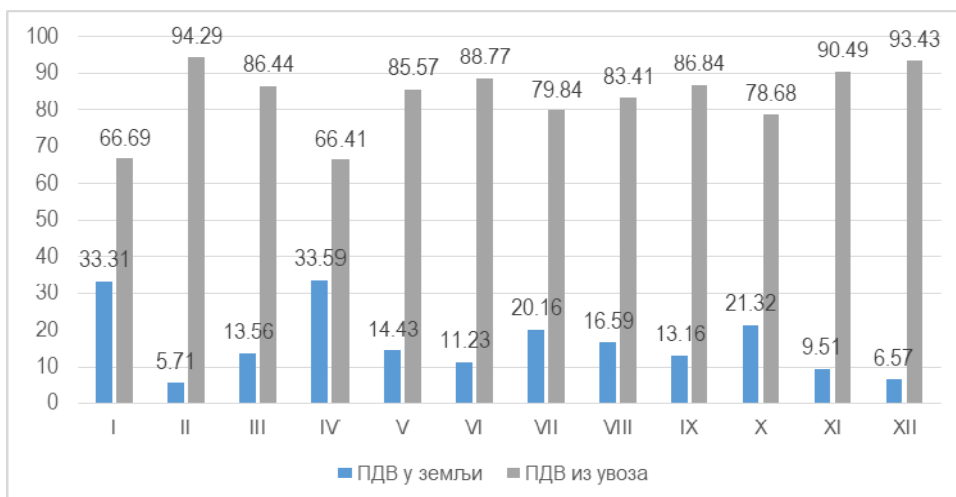
У 2020. години прикупљени приходи по основу ПДВ износе 549.291 милиона динара, при чему су наплаћени просечни приходи износили 45.774 милиона динара на месечном нивоу. У октобру 2020. године, највише је наплаћено прихода по основу пореза на додату вредност (54.906 милиона динара), док је у мају евидентиран најнижи износ прикупљених ПДВ прихода (35.626 милиона динара). Такође, у периоду март-јун, прикупљени ПДВ приходи су били нижи од просечног нивоа што је несумњиво последица закључавања привреде као одговор на ширење COVID-19 пандемије у Републици Србији.

Слика 5: Релативни тренд ПДВ прихода у 2020. години (месечни ниво)

Извор: Аутори на основу <https://www.mfin.gov.rs/vrsta-aktivnosti/bilten-javnih-finansija/>

Наредни график приказује релативни тренд кретања ПДВ прихода у 2020. години на месечном нивоу. Просечна промена прихода по основу пореза на додату вредност износи 0.45%, при чему су у трећем, шестом, седмом, деветом, десетом и дванаестом месецу забележене изнадпросечне вредности. Наиме, евидентиране су двоцифрене стопе раста ПДВ прихода у јуну (25.67%), јулу (15.91%), септембру (11.38%) и октобру (15.85%). С друге стране, приходи по основу ПДВ су највише опали у фебруару (14.62%), мају (16.13%), августу (18.01%) и новембру (16.26%).

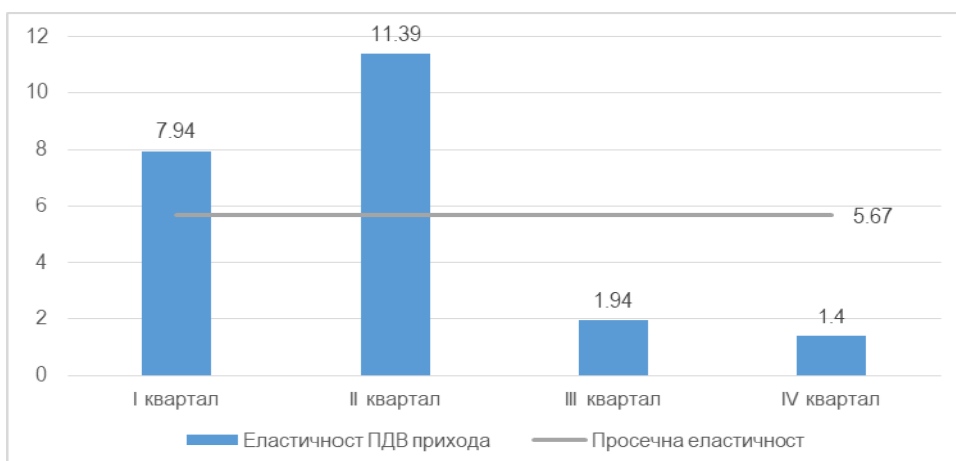

Слика 6: Структура ПДВ прихода у 2020. години (месечни ниво)
Извор: Аутори на основу <https://www.mfin.gov.rs/vrsta-aktivnosti/bilten-javnih-finansija/>

Након приказивања апсолутних и релативних вредности прихода по основу пореза на додату вредност, важно је утврдити структуру прикупљених прихода, односно да ли је у питању ПДВ у земљи или ПДВ из увоза. Када се анализира структура прикупљених прихода по основу пореза на додату вредност, приметно је доминантно учешће ПДВ прихода по основу увоза, где просечно учешће износи 83.41%. С друге стране, учешће прихода по основу ПДВ у земљи износи свега 16.59%, што указује да је привредна структура наше земље увозно оријентисана, односно зависна од стране робе и услуга. Анализирајући на месечном нивоу, та разлика је нарочито драстична у фебруару, новембру и децембру, када су приходи по основу ПДВ из увоза чинили преко 90% прикупљених прихода по основу ПДВ у Републици Србији.

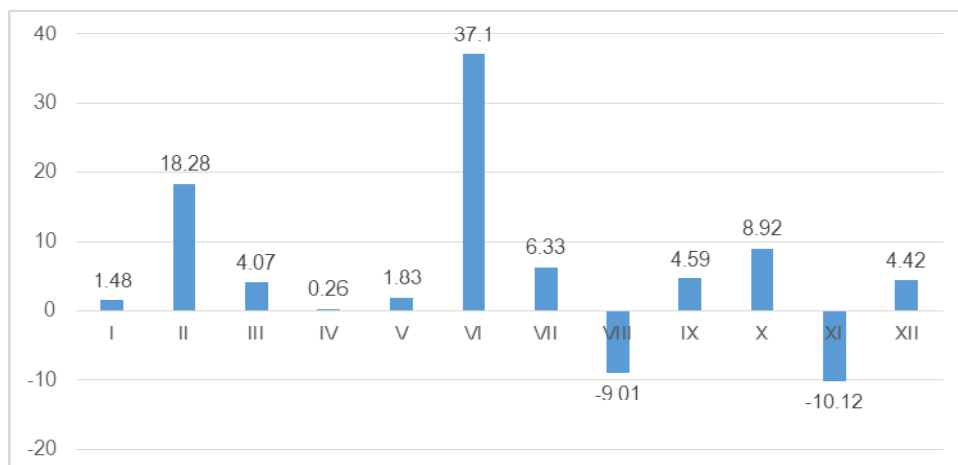
3.1. ЕЛАСТИЧНОСТ ПДВ ПРИХОДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Како би се идентификовала осетљивост прихода по основу пореза на додату вредност на промене бруто домаћег производа, потребно је извршити мерење њихове релације, односно утврдити потенцијалну еластичност. Мерење еластичности ПДВ прихода је извршено за квартални и месечни период, како би се што прецизније приказале реакције ових прихода на промене економског раста мереног путем бруто домаћег производа. Оцењивање еластичности је спроведено у 2020. години ради сагледавања ефекта потпуног, односно делимичног затварања економије као последица COVID-19 пандемије.

Слика 7: Еластичност ПДВ прихода у 2020. години (квартални ниво)
Извор: Калкулација аутора

Како би се утврдио значај стабилности прихода по основу ПДВ-а, неопходно је анализирати њихово кретање у контексту стопе економског раста у Републици Србији. Резултати анализе указују да је присутна еластичност прихода по основу ПДВ-а на просечном нивоу, при чему је највећа вредност евидентирана у првом и другом кварталу. У трећем и четвртном кварталу, приходи по основу ПДВ-а су еластични у односу на промену бруто домаћег производа, али њихове вредности су испод просечног нивоа од 5.67.

Слика 8: Еластичност прихода по основу ПДВ-а на месечном нивоу
Извор: Калкулација аутора

Након идентификовања еластичности ПДВ прихода на кварталном нивоу, следи њихова месечна анализа ради прецизнијег сагледавања осетљивости ПДВ прихода на промену економског раста мереног путем стопе бруто домаћег производа. Резултати указују да је највећа еластичност присутна у фебруару и јуну, док су најмање вредности забележене у августу и новембру, што указује на нееластичност прихода по основу ПДВ у осмом и једанаестом месецу.

ЗАКЉУЧАК

Значајност пореза на додатну вредност је изражена у чињеници да овај порески облик генерише највише прихода у буџету Републике Србије. У последњих пет година, просечни приходи по основу прикупљеног ПДВ износе 506490 милиона динара, при чему је дошло до апсолутног раста од 95788 милиона динара у претходних пет година. То се најбоље може видети кроз њихово релативно учешће у пореским приходима, где приходи по основу пореза на додатну вредност чине 27.59% укупних прихода прикупљених путем опорезивања. У 2020. години прикупљени приходи по основу ПДВ износили су 549.291 милиона динара, при чему је просечно наплаћено 45.774 милиона динара на месечном нивоу. Приходи по основу пореза на додатну вредност су просечно варирали за 0.45%, што указује на висок степен стабилности и сигурности овог пореског облика са становишта генерисања прихода. ПДВ приходи су највише расли у јуну и јулу 2020. године, када је забележен просечан раст од 25.67% и 15.91%. С друге стране, мањи ПДВ приходи су евидентирани у фебруару, мају, августу и новембру, када су забележене двоцифрене стопе пада у односу на претходни месечни период. Структура прихода по основу пореза на додатну вредност је доминантно опредељена ка увозу, што подразумева да приходи по основу овог пореског облика највише долазе по основу извршеног увоза. Просечно учешће ПДВ из увоза износи 83.41% укупних прихода прикупљених по основу ПДВ-а, док ПДВ у земљи износи свега 16.59%. Анализа еластичности ПДВ прихода у 2020. години указује да је просечна еластичност 5.67, при чему је највећи степен еластичности забележен у првом и другом кварталу. Анализирајући на месечном нивоу, највећа еластичност евидентирана у другом и шестом месецу, док су најмање вредности забележене у осмом и једанаестом месецу посматране године. Може се закључити да промена бруто домаћег производа за 1% доприноси просечној промени ПДВ прихода од 5.67% у Републици Србији у условима COVID-19 пандемије.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Adam, C., Henstridge, M., Lee, S. (2020). After the lockdown: macroeconomic adjustment to the COVID-19 pandemic in sub-Saharan Africa. *Oxford Review of Economic Policy*, 36 (1), 338-358.
- Anderson, J.E., Shimul, S.N. (2018). State and local property, income, and sales tax elasticity: Estimates from dynamic heterogeneous panels. *National Tax Journal*, 71 (3), 521-546.
- Balajee, A., Shekhar, T., Udapa, G. (2020). Fiscal Situation of India in the Time of COVID-19. *Indian School of Business*, 1-27. doi: 10.2139/ssrn.3571103
- Collier, R., Pirlot, A., Vella, J. (2020). *Tax policy and the COVID-19 crisis*. Centre for Business Taxation, University of Oxford, Working Paper 20/01.
- Deli, Y., Rodriguez, A.G., Ilias, K., Varthalitis, P. (2018). *Dynamic tax revenue buoyancy estimates for a panel of OECD countries*. The Economic and Social Research Institute, ESRI Working Paper, No. 592.

- De Villiers, C., Cerbone, D., Zijl, W.V. (2020). The South African government's response to COVID-19. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 32 (5), 1-15.
- Gordon, T., Dadyan, L., Rueben, K. (2020). State and local government finances in the COVID-19 era. *National Tax Journal*, 73 (3), 733-758.
- Kalaš, B., Milenković, I., Pjanić, M., Andrašić, J., Milenković, N. (2017). The Impact of Tax Forms on Economic Growth – Evidence from Serbia, *Industry*, 45 (2), 113-125.
- Kalaš, B., Mirović, V., Andrašić, J. (2021). Measuring and estimating tax elasticity in the Republic of Serbia. *Ekonomika*, 67 (1), 17-26.
- Matikka, T. (2018). Elasticity of Taxable Income: Evidence from Changes in Municipal Income Tax Rates in Finland. *The Scandinavian Journal of Economics*, 120 (3), 943–973. doi:10.1111/sjoe.12236
- Министарство финансија (2021). <https://www.mfin.gov.rs/> преузето 12.04.2021. године са <https://www.mfin.gov.rs/vrsta-aktivnosti/bilten-javnih-finansija/>
- Видовић, Н., Хатиџа, Б., Џелетовић, М. (2019). Утицај пореза на додату вредност на јавне финансије Републике Србије. *Војно дело*, 71 (3), 234-245.